

Н. Дідик,
к.псих.н., доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка,
м. Кам'янець-Подільськ
e-mail: aspirantka000@gmail.com

ТВОРЧИСТЬ ЯК ВИД ПРОДУКТИВНОЇ АКТИВНОСТІ

Стимулювання розвитку творчих процесів сьогодні є пріоритетною спрямованістю саморозвитку людини. Проблема творчості була предметом дослідження багатьох авторів: І. М. Біла, Д. Гілфорд, Н. Головін, В. О. Моляко, В. Р. Рибалка, К. Роджерс, В. А. Роменець, С. Рубінштейн, С. Степанов, Е. Фромм, В. М. Ямницький та ін.

У працях В. А. Роменця висвітлюється вчення про природу й механізми творчості людини, що охоплює три складові: загальну, генетичну, прикладну психологію творчості. На думку І.М. Білої, актуальними проблемами дослідження творчості є вивчення способів творчої діяльності, стадіальності творчого процесу, його динаміки та психологічних особливостей розвитку, аналіз творчого результату на різних стадіях творчого процесу та його завершенні, що допомагає зрозуміти психологічний механізм і проаналізувати продуктивність творчості [1, с. 7]. Творчість специфічна для людини, тобто завжди передбачає творця – суб'єкта творчої діяльності.

У сучасній психології ще не існує однозначної інтерпретації категорії творчості, причому поширеність терміну та різноманітних словосполучень за його участю тільки поглиблює картину неоднозначності та різнобічних інтерпретацій (творчі здібності, творча особистість, творчий потенціал, творча обдарованість тощо). Так, А. Рахімовим (1992) наводяться результати контент-аналізу визначень творчості, наявних у різних наукових джерелах. Дослідником виявлено 125 провідних поширених словосполучень, які виражають понятійний масив розуміння сутності творчості.

Творчість – здатність адаптивно реагувати на потребу в нових підходах. Це здебільшого властивість свідомо включати в життя щось нове, причому процес може бути неусвідомлюваним або усвідомлюваним частково [5, с. 55]. С. Л. Рубінштейн розуміє творчість як діяльність зі створення нового, оригінального. За визначенням В. О. Моляко, творчість – це процес створення, відкриття нового, що раніше для певного конкретного суб'єкта було невідомим [2].

І. М. Біла зауважує, що творчість розглядається вченими як людська діяльність вищого рівня у процесі пізнання і перетворення навколишнього природного та соціального світу, в результаті чого змінюється й сама людина, (форми і способи її мислення, особистісні якості): вона стає творчою особистістю [1, с. 10].

У психологічному словнику за редакцією С. Ю. Головіна вказано, що «креативність – здібність породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації; готовність до продукування принципово нових ідей» [3, с. 308]. У сучасній психології підхід до творчості як до способу продуктивного перетворення власного досвіду, проявів неадаптивної активності представлений у концепції Д. Богоявленської.

Визнання пріоритету творчого потенціалу в людині є, можливо, найбільш значною концепцією гуманістичної психології. А. Маслоу першим вказав, що творчість є найбільш універсальною характеристикою людей, яких він вивчав або спостерігав [4, с. 486]. Описуючи її як невід'ємну властивість природи людини, А. Маслоу розглядав творчість як рису, потенційно присутню у всіх людей від народження. Однак він також визнавав, що більшість людей втрачає цю якість у результаті «окультурення». На думку А. Маслоу, так як здатність до творчості закладена в кожному з нас, вона не вимагає спеціальних талантів

чи здібностей. Творчість – універсальна функція людини, що веде до всіх форм самовираження.

На думку А. Маслоу, креативність є однією з характеристик самоактуалізованих людей [4, с. 519]. Маслоу виявив, що всі без винятку самоактуалізуючі люди володіють здатністю до творчості. Маслоу говорив про природну і спонтанну креативність, яка притаманна дітям. Ця креативність, яка присутня в повсякденному житті як природний спосіб вираження спостережливої, сприймаючої нове, особистості.

К. Роджерс креативність описував як характеристику повноцінно функціонуючої особистості [4, с. 550]. Продукти творчості (ідеї, проекти, дії) і творчий образ життя з'являються у людини, яка живе «хорошим життям». Творчі люди прагнуть жити конструктивно і адаптивно у своїй культурі, у той же час задовольняючи власні найбільш глибокі потреби. Вони схильні творчо, гнучко пристосовуватися до умов, що змінюються. Однак, такі люди не обов'язково повністю пристосовані до культури і не є конформістами. Їх зв'язок із суспільством можна виразити так: вони є членами суспільства і його продуктами, але не його полоненими. К. Роджерс хотів, щоб людина звертала увагу на те, якою вона може бути: жити насичено, повністю усвідомлено, у повній мірі відчувати людське буття - «повноцінно функціонувати».

Представник гуманістичного психоаналізу Е. Фром описує творчість як характеристику, що властива для продуктивного типу характеру, який являє собою кінцеву мету розвитку людини [4, с. 253]. Цей тип характеру – незалежний, чесний, спокійний, люблячий, творчий і здійснює соціально-корисні вчинки. Він виявляє здатність людини до продуктивного логічного мислення, любові і праці. Завдяки продуктивному мисленню люди дізнаються, хто вони такі, і тому звільняються від самообману. Продуктивна праця забезпечує можливість виробництва предметів, необхідних для життя, завдяки творчому самовираженню. Результатом реалізації всіх перерахованих вище сил, властивих всім людям, є зріла і цілісна структура характеру.

В. М. Ямницький зауважує, що аналіз творчого процесу на рівні цілісної діяльності вимагає трактування творчості як специфічного виду активності [5, с. 67]. Означений підхід дозволяє виділити такі особливості, як неадаптивність, продуктивність, нерегламентованість, нецілеспрямованість, спонтанність, ірраціональність, невимушеність, перетворюючий характер. Творчість може бути розглянуто як специфічний вид неадаптивної продуктивної активності, результатом якої є створення нового за рахунок перетворення попереднього досвіду суб'єкта. Продуктивна активність ґрунтується на пошуковій пізнавальній активності, мотиваційна основа якої - пізнавальна потреба [5, с. 75-76].

В. М. Ямницький дає власне визначення творчості як цілісної, інтегральної характеристики життєвої активності, процесу саморозвитку, що спричиняє перетворення особистості на суб'єкта життєтворчості [5, с. 67].

Більшість дослідників психології творчості описують такі ознаки креативності: високий рівень соціальної і моральної свідомості; пошуково-перетворюючий стиль мислення; розвинені інтелектуально-логічні здібності (вміння аналізувати, обґрунтовувати, пояснювати, виділяти головне тощо); проблемне бачення; творча фантазія, розвинуте уявлення; специфічні особистісні якості (любов до людей; безкорисність; сміливість; готовність до розумного ризику в професійній діяльності; цілеспрямованість; допитливість; самостійність; наполегливість; ентузіазм); специфічні мотиви (необхідність реалізувати своє «Я»; бажання бути визнаним; творчий інтерес; захопленість творчим процесом, своєю працею; прагнення досягти найбільшої результативності в конкретних умовах своєї праці); комунікативні здібності; здатність до самоуправління; високий рівень загальної культури.

У II половині ХХ століття відокремилась окрема галузь психологічної науки – психологія життя особистості, що ґрунтується на життєтворчості. Життєтворчість – це духовно-практична діяльність особистості, що спрямована на проектування, планування,

програмування і творче здійснення нею свого індивідуального життя. В. М. Ямницький вважає, що життєтворчість – особливий тип життєдіяльності, за яким кожна мить є творчим актом, потенційною інновацією в будь-якій сфері життя людини та культури, що забезпечується та одночасно результується унікальністю людини [5, с. 16]. На думку А. С. Сухорукова, життєтворчість – творчість людини в галузі психологічних утворень і процесів, з якими пов'язана цілісність її життя. В. М. Ямницький обґрунтував поняття життєтворчої активності як активність суб'єкта життєтворчості, який свідомо реалізує цільовий або смисловий аспект цілісного буття відповідно до власного творчого задуму [5, с. 334].

Н. Хрящева й С. Макшанов на підставі групи експериментально встановлених фактів засвідчують наявність взаємозв'язку між творчими проявами й характеристиками досвіду, набутого суб'єктом. Зокрема, з'ясовано, що періоду продуктивної, творчої діяльності передуює тривалий період навчання, напруженої роботи.

На сьогоднішній день актуальності набуває вивчення проблеми творчості у професійній сфері фахівця. Існують чотири рівні творчої діяльності у професії: 1-й рівень – репродуктивний; 2-й рівень – раціоналізаторський; 3-й рівень – конструкторський; 4-й рівень – новаторський.

Репродуктивний рівень передбачає, що фахівець, працюючи на основі вироблених до нього методик, рекомендацій, досвіду, відбирає ті, які найбільше відповідають конкретним умовам його праці, індивідуально-психологічним особливостям.

Раціоналізаторський рівень передбачає, що фахівець на основі аналізу свого досвіду, конкретних умов своєї діяльності вносить корективи у свою роботу, вдосконалює, модернізує деякі елементи існуючих рекомендацій, методик, досвіду відповідно до нових завдань.

Конструкторський рівень характеризує діяльність фахівця, коли на основі свого досвіду, самоаналізу своєї діяльності і знань психолого-педагогічних особливостей колективу, використовуючи існуючі методики, рекомендації, передовий досвід, конструює свій варіант вирішення проблеми.

Новаторський рівень передбачає, що фахівець вирішує проблеми на принципово нових засадах, які відрізняються оригінальністю, високою результативністю.

С. С. Пальчевський зауважує, що для творчо працюючого фахівця творчість є одним з основних мотиваційних чинників у його професійній діяльності. Тому в системі загальної акмеологічної освіти чільне місце повинно належати креативній акмеології, яка дає змогу з позиції психології творчості вивчити специфіку самоактуалізації дорослої людини у всі вікові періоди її творчої зрілості як фахівця, допомогти їй зрозуміти шляхи та чинники збудження творчого процесу, логіку його перебігу.

Отже, творчість є видом продуктивної активності, що передбачає створення чогось нового, нестандартне вирішення проблемних ситуацій. Для підвищення рівня творчості важливим є самовиховання, саморегуляція, відвідування тренінгів креативності, професійної майстерності, розв'язання креативних задач та проблемних ситуацій, застосування методів арттерапії (казкотерапія, малюнок терапія, фототерапія, музикотерапія, епістолярна терапія, лялькова терапія, застосування метафоричних асоціативних зображень та ін.). Ефективним є створення власної програми творчого саморозвитку та написання самозвітів до неї.

Список використаних джерел

1. Біла І. М. *Психологія дитячої творчості* / І. М. Біла. – К. : Фенікс, 2014. – 200 с.
2. Моляко В. О. *Психологічна теорія творчості* / В. О. Моляк // *Обдарована дитина*. – 2004. – №6. – С. 2-9.
3. *Словарь психолога-практика* / Сост. С. Ю. Головин. – Мн. : Харвест, М. : АСТ, 2001. – 976 с.
4. Хьелл Л., Зиглер Д. *Теорії личности* / Л. Холл, Д. Зиглер. – СПб. : Питер, 2005. – 607 с.
5. Ямницький В. М. *Розвиток життєтворчої активності особистості: теорія та експеримент* : монографія / В. М. Ямницький. – Одеса : ПНЦ НАПН України. – СВД Черкасов М. П., 2006. – 362 с.

